

Segiýt Remiýew we Nesimi

Category: Edebiýaty öwreniş, Kitapcy, Poemalar, Sözler

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Segiýt Remiýew we Nesimi SEGIYT REMIEV VE NESİMÎ

Araştırmamızın amacı XX. yüzyıl başında Tatar edebiyatının önemli isimlerinden olan şair Segıyt Remiev'in eserlerinde Doğu Klasik şiir geleneklerini gündeme getirmektir. Ayrıca büyük Türkmen şairi İmadeddin Nesimi'nin eserlerinde köklenen Panteizm felsefesinin isyancılık ve insanı Tanrılaştırma gibi temel fikirlerinin S.Remiev'i de olumlu etkilemesi gözlenmektedir.

Nesimî de, S.Remiev de cisim ve can sahibi olan insanın dünya ve kâinata sığmadığını söyleyerek, insanı Tanrılaştırma veya Tanrı'yı kişileştirme yoluna gittiler, yaşadıkları devirlerin hüznü dolu hayatına kanaatsizlik bildirdiler ve bütün ustalıklarını insanın iç dünyasını açıklamaya yönlendirdiler. Onların eserlerini kıyasladığımızda doğal olarak önemli farklılıklar da bulundu, ama şairlere has olan pek çok ortak fikirler ve benzer dünya görüşünü de inkâr edemeyiz. Bu çalışmada Nesimî ve onun felsefî şiirlerinin Tatar edebiyatına, ayrıca Segıyt Remiev'in eserlerine yaptığı etkisi ortaya koyulmuştur.

XX. yüzyıl başı Tatar edebiyatının gelişimini A.Tukay, Derdmend, Ş.Babiç, N.Dumavi, M.Gafuri, H.Taktaş gibi ünlü şairlerden ayrı göz önüne getirmek mümkün değildir. Bu sırada, fırtına gibi esen romantik ve isyancı şair Segıyt Remiev de çok özel eserleri ile önemli yer tutmaktadır. Onun şiir dünyasına Rus ve Batı Avrupa edebiyatlarının etkisi hakkında Tatar edebiyat tarihinde çok şey yazıldı. Ama, S.Remiev'in eserlerinde özel olarak yer alan Doğu klasik şiir geleneklerini gündeme getirmek, araştırma açısından daha önemlidir. Çünkü 1990'lı yıllardan itibaren çağdaş Tatar edebiyatı Doğu'dan gelen köklerine yeniden dönmeye başladı. Ortaçağ Fars-Tacik ve Arap klasik edebiyatları pek çok Türk, ayrıca Tatar şairleri için de yüksek seviyedeki bir ustalık

okulu olmuştur. Doğu klasiklerinin XX. yüzyıl başında Tatar şairleri ve yazarlarının eserlerine olan etkisi hakkında pek çok Tatar bilim adamları yazdı. Gerçekten de, Doğu Rönesansının felsefî, sosyal ve medenî idealleri XX. yüzyıl başı Tatar edebiyatında bu zamana kadar görünmeyen bir güçle yenileniyor ve kök atıyor. Bu görüşe, Tatar bilim adamlarından G.Halit, H.Minnegulov, R.Ganieva'ların araştırmaları delil olmaktadır. H. Minnegulov diyor ki; "Tatarların Firdevsî, Hayyam, Attar, Rumî, Sadî, Nevaî ve başka Ortaçağ şairlerinin büyük eserlerini bilmeleri, İdil-Ural havzası okurlarının gayet gelişmiş akıl derecesini, Tatar edebiyatının bütün dünya medeniyetinin en yüksek seviyedeki kazançlarını kabul etmeye hazır olduklarını göstermektedir" (Minnegulov, 1993:15)

Segıyt Remiev, Arap, Fars dillerini, Doğu, ayrıca Fars edebiyatını, özellikle Sadî, Hayyam, Hafız, Rudakî v.b. şairlerin eserlerini çok iyi bilir. Bu yüzden şüphesiz Ortaçağ Doğu şair ve filozoflarının fikirleri S. Remiev'i en doğal şekilde etkilemiştir. Bu konuda şairin eserlerini araştıran Tatar bilim adamları K.Gıyrfanov, G.Halit, Ş.Sadretdinov da görüşlerini ortaya koydular.

Doğu klasik şiirinde panteizm idealleri özel bir yer tutmaktadır. Panteizm'e göre Allah ve cihan , İlahî birlik olarak kabul edilir. Bu zamana kadar "zat", "canlı varlık" olarak anlatılan insan, artık evreni yaratan, her şeye soluk üfleyen Allah'ın bir parçası olarak anlatılmaya başlanır.

Zekîlik ve güzellik sıfatlarına sahip olan Doğu fikir şiirinin önemli isimleri tasavvuf ile bağlantılıdır. Bu felsefî akım arkasına gericiler de, ileri fikirli aydınlar da gizlenmişlerdir. Tasavvuf, bağımsız fikir yürütmeye hevesli olanlara daima çağrıda bulunmuştur. Tasavvuf, özgür fikirde bulunanlara sözde İslam sınırlarında kalıp, gerçekte ise onun dışına çıkma imkânını sunmuştur. Bu yüzden, Müslüman dünyasına ait sayısız akıl sahiplerinin tasavvuf etkisi altında kalmaları hiç şaşırtmıyor. İbne-el-Ferid, Mevlânâ , Camî gibi ünlü şairlerin isimleri tasavvuftan ayrı düşünülemez (Bertels, 1928:52).

Tatar edebiyatı da tasavvuf etkisini üzerinde taşıyan bir

edebiyattır. Tasavvufun Ortaçağlarda Tatar camiasının ideolojik bir parçası olması ve edebiyata da yansması tartışılmaz bir gerçektir. Tatar edebiyatında tasavvuf etkisinin çoğalması XVII. yüzyıla ve XVIII. yüzyıl başına denk geliyor. Mesela, Mevla Kulu, Utız İmenî, Şamsetdin Zekî v.b. şairlerin eserleri tasavvuf hayalleri ile doludur. Ama XIX. yüzyıl ortalarından tasavvufun Tatar edebiyatına olan etkisi azalmaya başlıyor ve hatta tümüyle kayboluyor diyebiliriz.

XIII.-XIV. asırlarda Azerbaycan toprağında tasavvuf temeline dayanan, o çağın tüm ileri fikirli adamlarını birleştiren Hurufîlik mezhebi meydana çıkıyor. Hurufîlik yalnız iki dünyayı tanımaktadır; “âlem”i ve “insan”ı. Azerbaycan âlimi Z. Kulizade, Hurufîlik ve onun vekilleri hakkında şöyle bir düşünceye sahiptir; “Hurufîler, ibadet ve sabrı kabul edemiyorlar, onlar asla boyun eğmiyor ve böyle bir duruma çağrı da yapmıyorlar. Onlara göre, insan büyüktür ve onun her isteği yerine getirilmelidir. Hurufîlikten isyan ruhunu ayrı düşünmek mümkün değildir” (Kulizade, 1970:71). Hurufîlik, o çağın aydınlarını ilgilendiren en önemli mezhep olarak, pek çok Doğu, ayrıca Azerbaycan şairlerinin eserlerini etkilemiştir. Hurufîlik tarikatı uğrunda mücadele etmiş, hatta bunun için hayatını feda eden şairlerin biri de Doğu klasik şiiri ve felsefesinin en önder isimlerinden olan büyük Türkmen şairi İmadeddin Nesimî’dir.

Tasavvuf ve Hurufîlik olaylarının temel fikirlerini açıklamak bizim için çok önemlidir, çünkü Nesimî’nin dünya görüşü onların etkisinde kalıplaşmıştır. Nesimî’nin dünya görüşünün temeli ise tüm yaratıcılık döneminde panteizm olmuştur. Aslında Tatar şairi ile ilgili olan bu araştırmamızda Doğu klasik fikir şiirine ve her şeyden önce, Hurufîlik ve Panteizm’e olan ilgimiz de bir tesadüf değildir. Bu gelenekler, 1905 yılı Rus inkılâbı sonucu olarak Tatar şairi S.Remiev’in eserlerinde yeni bir güçle alevleniyor ve şahıs idealleri ile sıkı bir bağlantıda bulunuyor. Nesimî icadına gelince, o bize S. Remiev’in isyancılığını anlatma yolunda kuvvetli bir kaynak olmaktadır. S. Remiev’in ruh ve icat çabalarının Hayyam, Hafız, Nesimî v.b. şairlerin eserlerine

has isyancılığa ve ateistlik fikirlere yakın olduğu Tatar alimi Dr. R.Ganieva'nın araştırmalarında da açıkça söylenmektedir; "O zaman talebiydi... XX. yüzyılın başında Tatar dünyasında Doğu şiirinin bu sıfatlarını kabul etmek önemli vazifelerin biriydi" (Ganieva, 1986: 524).

Nesimî insanı Tanrılaştırarak veya Tanrı'yı insanlaştırarak Ortaçağ hayatının beşerî ilişkilerine karşı gelmekteydi. Ama insanın güzelliğini övmek Doğu fikir şiirinde Hurufîlik ve Nesimî şiirleri ortaya çıkmadan çok önceden mevcuttu. Gene de insana methiye söylemek, tarihe Nesimî ismiyle birlikte geçmiştir.

Nesimî gibi, S.Remiev de kendi çağının en bilgili adamlarından biri olarak tanınmıştır. O Doğu şiirini, Rus ve onun aracılığıyla Batı Avrupa edebiyatlarını çok iyi öğrenmiştir. Arap, Fars ve Rus dillerini ana dili gibi öğrenmiş. Medreseden mezun olduğunda, bu yeteneklerinden dolayı medreseye Fars dili, geometri ve cebir fenleri öğretmeni olarak alınmıştır. Şairi yakından tanıyanlar, onun pek çok Fars şairinin eserlerini orijinalden, ezbere okuduğunu yazıyorlar. S.Remiev, Rus yazarlarının eserlerini de severek Tatar Türkçesine aktarmıştır. İnsan büyüklüğünü ve güzelliğini ön plana koyan yeni aktif romantizmin ortaya çıkması da Tatar edebiyatında Segıyt Remiev ismi ile alâkalıdır. Böyle bir romantizmin var olması Tatar edebiyatının gelişmesi açısından büyük bir önem taşıyordu.

Nesimî için insan "evrenin dönmesini sağlayan bir merkezdir" (Rafili, 1939:43). Nesimî'nin şiirleri de buna delildir:

Sirin hadisin her sözü bir gevher-i yek-danedir

Evrânına şem'-i ruhun ay ile gün pervanedir (Nesimî, 1990: 79)

Nesimî insanı evrene eşit buluyor. Evren, şairin tasvirinde büyük, abide harekettir. Evren düşüncesi S. Remiev'in eserlerinde de yer alıyor, ama doğal olarak biraz farklı şekilde. Evren, S. Remiev için tek mânâya sahip değildir. Bir taraftan evren aydınlık kaynağıdır, şairin canının yaşadığı yerdir. Şair evrene mutluluk, kâmillik ve yaşadığı duygulara

karşılık arayarak yönelmektedir;

*Görüyorum büyük ve mutlu, Âlem ileride, var o ileride... Benim tek bedenim burada,
Ruhum gökte, melek orada (Remiev, 2000: 54)*

Ama aynı zamanda, gerçek hayattaki düşmanlarını bulamayınca, S.Remiev gene evrene müracaatta bulunmaktadır. Ve şimdi evren, şair için, yer ile birlikte ona karşı, ters muamelede bulunan bir güçtür ("Dünyaya", "Kişi" şiirleri).

İnsanı ilahîleştirmek, yani başka türlü sözlerle Allah'ı kişileştirmek S.Remiev'in eserlerinde de yer alıyor. Şairin "Allah" şiirinde "Ben – 0, 0 – Ben" demesi bize Nesimî'nin Allah-insan fikrini hatırlatmaktadır.

Azerbaycanlı bilim adamı M.Dadaşzade böyle bir fikir sunuyor; "Nesimî, Allah'ı inkâr etmiyor, İslam kanunlarına karşı onu insan gönlüne yerleştiriyor" (Dadaşzade, 1979:53). Nesimî'den örnekler de verelim:

*Ey Nesimî Hak teala sendedir,
Hem sıfatı dilde zatı candadır (Nesimî, 1990: 66)*

Ben bende Hakkı buldum Haku'l-yakin Hak oldum (Nesimî, 1990: 298)

"Allah" adlı şiirinde S. Remiev de Allah'ın büyüklüğünü tanımakta ve ona tapmaktadır. Ama şair Allah'ın büyüklüğü karşısında insanı da asla küçültmüyor. Tam tersi, onları birbirlerine eşit buluyor:

*Biliyorum, bu canımı
0 yaratmış, ben – 0, 0 – ben (Remiev, 2000: 50)*

Burada şunu da söylemek gerekir, S. Remiev "ben – Allah, Allah – ben" deyerek Nesimî gibi bir talimata bağlı kalmıyor. S. Remiev'in eserlerinde parlayan bu fikir incileri ayrı bir şahsın içindeki Allah'ı keşfetmesi ve "ben"ini savunmasıydı. İnsan, Nesimî için de, S.Remiev için de o kadar büyük zat ki, o ilahî güce sahip ve üzerinde duran hakimleri tanımaz:

Gerçi her tarafı kaplayan ulu varlık benim (Türkiye dışındaki.., 1993: 61)

“Ben” diyorum, “ben” diyorsam, Bana büyük güç geliyor,
Allahlar, şahlar, kanunlar
Sadece bir çöp oluyor (Remiev, 2000:29)

Ama Nesimî de, Remiev de sıradan bir insana değil, özgür ruhlu, en yüksek seviyeye ulaşmış insana methiye söylemektedirler. XX. yüzyılın başında Alman filozofu Nietzsche, Rus sembolisti K.Balmont ta, Lübnan şairi Halil Cibran da eserlerinde böyle bir “gayr-i tabiî zat”a sahip çıkıyorlar. Peki, insanın iç özgürlüğünün temeli nedir? Roma filozofu Stoa’cı Seneca fikrine göre, “insanlardan da, tanrılardan da korkmamaktır. Kendine sahip çıkmak – en değerli sıfat budur” (Satıbekova, 1975:45). Nesimî’nin ve S.Remiev’in lirik kahramanları artık kendilerine sahip çıkan, hatta ondan da fazlası, – yer ve evrene sahip çıkan özgür şahıslardır. Bu fikri biz ayrıca Nesimî’nin birkaç eserinde, S. Remiev’in de “Ben” isimli şiirinde buluyoruz.

Şairlerin yer ve âlemden kanaat etmeyince onları lânetlemeleri de ilginçtir. Nesimî’ den bir parça getirelim;

*Ey gönül bu cihanın varı mihnet, sıkıntıdır, ne umuyorsun?
Bu cihana da, onun varına da lânet olsun (Türkiye dışındaki..., 1993: 69)*

S.Remiev ise sadece lanet okumakla da sınırlanmıyor, o göklere ve Allah’a karşı ayaklanıyor, onlara savaş açıyor:

*Yer-suyunu da yakar ve
Gökleri kırardım!.. (Remiev, 2000:47)*

Olur bir gün: kırar, kül ederim
Garşe Kürsi, seman, tahtını!.. (Remiev, 2000:57)

Ama Segıyt Remiev’in lirik kahramanının bu yıkması, kırması yeni inşa ile ilgilidir. Dikkatli olursak, S.Ramiev’e çağdaş olan pek çok başka millet şairlerinin eserlerinde de böyle bir

yeni hayat için eskiliği devirme motifi yer almaktadır. Nesimî'nin ideali – önder, olgun fikir üyesi, kendi aslını anlayan insan, insan-Allah'tır. Ve aynı zamanda bu ideal – çiçek açan cenneti yerde bulan bizlerden bir kişidir. S.Remiev de cenneti gökten aramıyor, o onu yerde bulmuş bir kere;

Ayak attığım yer hep

Gülistan bir, cennet bağı (Remiev, 2000:50)

Panteistlik sofizmi insana karşı sevgi ve saygı duyguları beslemiştir. Panteizm vekilleri güzelliği ve sevgiyi bütün âlemi canlandıran ilahî güç olarak anlatmışlardır. Nesimî için de önemli olan aşk ve sevgidir. Nesimî ilahî aydınlığı “güzellik”te görüyor, “güzellik” ise şairin sevgilisinde şekillenmiştir. Ve bundan fazlası – bu güzellikte Allah kendisi bulunmaktadır:

Ey sanem sen mahzar-ı Allahsın

Baştan ayağa kelamu'llahsın...(Nesimî, 1990: 287)

Her kim seni demez kim rahman sıfatlı Haksın (Nesimî, 1990: 326)

Allah, kible, Mekke tapınağı, huri kız, Kuran-ı Kerim suresi – böyle hitabeler kullanıyor Nesimî yer kızına seslenirken:

Ey gönül alıcı sevgili, bize yüzün Kabe'dir,

Yanağın ile zülfün ise kiblemiz, imanımızdır (Türkiye dışındaki, 1993:82)

S.Remiev de ulu, pak aşkı ve güzelliği övmektedir. O da bir yer kızına âşık ve en ince hislerini ona ulaştırmakla meşguldür (“0”, “Sen”, “Cemile”, “Bazen düşünüyorum ben...” şiirleri). Remiev'in fikrinde kadınlar ve kızlar yerde ve cihanda bulunabilen tüm güzelliği kendilerinde bir araya getiren , “ilahî zatlardır”. Sevgilisi ile ilgili olarak şair bütün kanunları reddediyor, onu kendine eşit buluyor, ve daha fazlası – onu ilahî zat olarak kabul ediyor, ona tapıyor;

Beni ateşe atan o – sen, Beni suya atan da – sen, Ateşe

yansam, suya batsam,

Çekip alan Allah'ım da – sen! (Remiev,2000: 31)

Nesimî eserleri arasında da Remiev'in bu şiirine çok benzeyen dizeler var:

Beni bu derd-i aşka sen bıraktın

Yine sensin bu derdimin tabibi (Nesimî, 1990: 342)

Belli ki, daha Ortaçağlarda doğuda şairler, kadınları, ruhî bakımdan erkeklerden daha fazla güce sahip bulmuşlardır. Mesela, Hafız'ın gazellerinde, görüyoruz ki, şair, sevgilisine onun büyüklüğü ve gerçek mânâda bir kadın olduğu için tapmaktadır:

Kimseye daha tapmamıştım,

O göründü mü – ayaklarına kapanıyorum. (Rodnik Jemçujin, 1986: 397)

Remiev'e gelirsek, âlim Ş. Sadrettdinov bu konu üzerine, “o sıradan bir Tatar kızını sadece Leyla, Şirin, Züleyha seviyesine değil, Allah seviyesine kadar yükseltiyor, ona tapıyor, onun için ölüp yeniden doğuyor” diyor. (Sadrettdinov, 1973: 125). Böyle bir anlatım S. Remiev'in nesir eserleri ve piyesleri için de geçerlidir. Mesela, bir piyesinin isimi bile “Yaşa, Zübeyda, Yaşarım Ben De!”. Şairin kadın özgürlüğü konusunu gündeme getirmesi, o dönem için cesur bir adım olmuştur. Yukarıdaki piyesin bir nüshasının din adamları tarafından yakılması da buna bir delildir.

Segıyt Remiev, bizlere, eserlerinde, kişilik dünyasının kadınlara ne kadar minnettar olduğunu da gösterebildi. Pek çok bilim adamı, Tatar edebiyatında sıradan bir Tatar kızını ilahîleştirme ve onu övme imkânı 1905 yılının inkılabı sonucunda ortaya çıktı diye bildirmektedirler (Gali, 1940:104). Ama bu fikir pek doğru olamaz. Çünkü XX. yüzyıl başında eser veren şairlerden önce, XIX. yüzyılın birinci yarısında aynı konu A. Kandalıy tarafından da ustaca işlenmiştir. Bu şairin, kadınlara yazılan şiirleri, nasihatten

azat olmasalar da, onların arasında kadınları aydınlık kaynağı, huri olarak kabul edenleri de az değildir;

*Gördüm ki cihandan gitti zülüm, geldi nur,
Ye güneşsin, veya aysın, veya cennetteki hur!* (Kandalıy, 1988: 134).

Kandalıy'ın eserlerinde fanatizme karşı protesto da, kişi için özgürlük isteği de, Allah'ın kendisi ile aynı derecede olma hırsı da yansımıştır (Mesela, "Bu ülkelerde yaşayıp kalsam..." şiiri). Şahsın uyanışı, kendi kişilik derecesini anlamaya başlaması o devire de has olmuştur. Ayrıca, A.Kandalıy, hayatında ve icadında isyancı olarak tanılan bir şairdir. Azerbaycanlı bilim adamı Mehmet Arif, Nesimî'yle ilgili bir makalesinde şu fikirleri sunuyor: "Aşk, kadınların güzelliğini överek, şair, gerçekten de okurları âlem çapında genel sonuçlara yöneltiyor"(Arif, 1973). Ama Nesimî bizi "gerçekten de genel sonuçlara yönlendiriyorsa", S.Remiev kadınlara en büyük umutlarını bağlayarak, onları milleti kurtaracak ve yenilendirecek büyük zatlar olarak kabul ederek, artık bu sonuçları sunmaktadır;

*Bitme cahil, doğ yeniden
Marifetli anneden* (Remiev, 2000: 28)

Milletin bekçisi, koruyucusu olan kadın tasviri, o milletin soluğu, ayrıca da devrin soluğu idi. Söz konusu, aynı devirde Rus edebiyatında yer alan A. Blok'un "Güzel Bayan Hakkında Şiirler"ini ("Stihi o Prekrasnoy Dame") ve Vladimir Solovyov tarafından yükseltile Abide Zarifliği'ni (Veçnaya Jenstvennost) aklımıza getirmeliyiz...

Nesimî kendi devrinin ahlâk açısından kâmil olmadığını düşünerek çok üzölmüştür. Şairin eserlerinde yer alan tasavvuf motifleri bir taraftan bu tür düşüncelerle anlatılmaktadır. Nesimî'nin eserlerinde dünyadan vazgeçme, onun fanî olduğunu düşünme gibi duygular ağır basmaya başlıyor. Şair için bu durumda tek kurtulma yolu da bu dünyayı kabul etmemek, daha fazlası – onu terk edip gönöl dünyasına kapanmaktır:

*Ey ahiret yurduna âşık olan, bu dünya yurdundan vazgeç
(Nesimî, 1990:70)*

Gönül verme bu cihana bi-vefadır
Gönül vermek ana ayn-i hatadır
Cihanın çün bekası yok Nesimî
Anı koyup Haka dönmek revadır (Nesimî, 1990: 175-176)

Dünya duracak yer değil ey can sefer eyle
Aldanma anun aline andan hazer eyle (Nesimî, 1990:295)

Nesimî'nin bu yoldan gitmesini araştırmacılar şöyle açıklamaktadırlar: Nesimî'nin yaşadığı çağda Emir Timur ile Toktamış Azerbaycan'ı almış ve Miran Şah burada hakimiyet sürmüştür. Şairin vatanı üç kere baskı altında olduğundan, insanlarda kişisel duygular ölmüş, umutlar ise sonuçsuz kalmıştı.

Dünyada aradığı hakikati bulamaması S.Remiev'in şiirlerine derin bir üzüntü ile yansımıştır. Sebeplerin biri ülkedeki devlet tarafından uygulanmış tepki dönemi olsa, "Tesella", "Taldım" gibi şiirlerini, şair 1916 yılında jandarma müdürlüğü onu gizli ajan yapmaya çalıştığı dönemde yazmıştır. Bu facialı olaylardan sonra şairin eserlerinde yorgunluk ve ölüm motifleri yer almaya başlıyor. Cemaat tarafından aklanmış olsa da, ömrünün son günlerine kadar S. Remiev bu duygulardan kurtulamıyor. 1917 yılındaki Ekim ihtilali de şairin iyice karışık iç dünyasını daha fazla karıştırıp, onu hüznün içinde bırakıyor.

"Mutluluk" şiirinde S.Remiev, Nesimî gibi, kurtuluşu fanî dünyadan uzaklaşmada görüyor. Ama biz burada Tatar şairinin başka bir özelliğini de görebiliriz. Nesimî'nin lirik kahramanı akıl ile iş gören, sabırlı bir kahraman olarak ortaya çıkıyorsa, Remiev'in lirik kahramanı tam tersi – duygularla alevlenen, irade gücünü kaybeden, akıl ve mantıktan uzak duran bir kahramandır. O bu dünyadan Nesimî gibi sabırlı bir ruhla uzaklaşmıyor, belki de ona lânetler okuyor, isyan ediyor. "Neşeli olmadım..." şiirinde S. Remiev kaygı ve üzüntülerin doğduğundan beri onun elini bırakmadığını

söylüyor. Bu kaldırılamaz hüznü, şairin gönlüne, âlem kendisi yüklemiş, bu yüzden o tüm âleme küs ve tüm âleme lânet ediyor. Nesimî'nin şiirleri ile kıyasladığımızda görüyoruz ki, Tatar şairinin lânetleri tüm âlem çapında okunmaktadır;

Lânet bütün bana karşı

Doğmuş yıldız ve aylara! (Remiev, 2000:40)

Arıyorum öz yıldızım, ama bulabilsem, Buluyorum nursuz, sanki sönüp gidecek o,

Cihana bir bekar lânet okuyor o. (Remiev, 2000: 62)

En güçlü şahısların bile ayaklanması toplum karşısında başarısızlığa uğrar. Bu konuyu S. Remiev de biliyor tabii. Şairin lirik kahramanı tüm âleme lanet okuyor, ama aynı zamanda kendisi de biliyor ki, bu lânetler boş ve faydasızdır ("bir bekar lânet...").

Üzüntü ve huzursuzluk motifleri Nesimî'nin ayrıca ilk şiirlerinde yer alıp, tüm sanatın fazla etkilememiştir. Remiev'in eserlerinde ise keder, dünyadan şikayet etme konuları, yeni doğan tana inanma, güzellik önünde diz çökme ve mutluluğa susama gibi konularla el ele gelmektedir. Bu motif hatta şairin son eseri sayılan "Sözüm ve Özüm" şiirinde de yansımıştır. Ama aynı zamanda S. Remiev gönlünü tümüyle karamsarlığa kaptırmış demek de doğru olmaz. Şairin ideali – hümanistik idealdir. Kaygı, hasretle dolu şiirlerle aynı sırada şairin hayat neşesini taşıyan "Ben", "Sen", "0", "Cemile", "0 Uyuyor", "0 Uyandı" adlı şiirleri olduğunu da unutmamalıyız.

S.Remiev, ülkede tepki dolu yıllarda da insanı, insanın mücadelecisi ruhunu, şahsın "ben"ini öven şiirler yazdı. Remiev'in kahramanı aranış yolundan hiç sapmadı, hiç bir zaman mutlu günlerin geleceğinden umudunu kesmedi:

Belki değişir rüzgar,

Ve eser tatlı vakit? (Remiev, 2000: 37)

"Kişi"yi kâmileştirme, onun ruh ve ahlâk yüzünü daha da

aydınlatma isteği – tüm Tatar yazarları için her dönemde ortak bir sıfat oldu. S.Remiev'in de lirik kahramanı dünyaya kötölük sahip çıkmasına rağmen, gönlünü kâmilliğe ve harmoniye vermiştir;

Neden düşünüyorum büyük şeyler Yeri alçaklık doldurmuşken?

Saadet Tanrına karşı

Nefret edip il kudurmuşken? (Remiev, 2000:78)

S.Remiev'e göre, kâmilliğe götüren yol çok farklı bir yoldur, o ıstıraplar üzerinden gelmektedir. Bu yüzden şair güzelliğe ermek için gönlünü sızlanmaya, yanmaya çağırıyor.

Sızla, sızlayarak sen aşk Alevini güller yap.

Hep hasret ve kara gece

Yıllarını günler yap! (Remiev, 2000: 35)

Nesimî , cisim ve can sahibi olan insanın dünya ve kâinata sığmamasını, onun aklında ve manevî büyüklüğünde görüyordu.

İki cihan benim içime sığar, Ancak ben bu dünyaya sığmam.

Ben ne bu aleme, ne de bu zamana sığarım (Türkiye dışındaki., 1993:60)

Altı asır sonra Tatar şairi S.Remiev de insanın ruh özgürlüğünü kısıtlama yolundan gidenleri eleştirdi ve buna karşı tepki gösterdi;

Hayır, kabullenmiyor gönlüm! Dar bana sınırlı iman

Ben Müslüman'ım diye şimdi

Yükselme, dar kal, dar mı inan?! (Remiev, 2000: 75)

Hurufîlik talimatı için Nesimî hayatını feda etti; şair 1417 yılında Halep'te derisi yüzülerek öldürülmüştür. Şairin azaplar içinde geçen hayatına vahşice son verildi. Ama Nesimî bizim için "kâmil insan"a derin sevgi besleyerek onu ilahîleştiren mücadeleci, özgür bir şahıs misali olarak kalacaktır.

XX yüzyılın başında S. Remiev'in isyanı da büyük cesurluk

isteyen bir hareketti. Karanlıkla dolu tepki yıllarında o, eserlerinde, Doğu Klasik şiirinin en güzel geleneklerini yeniledi. Nesimî'nin arkasından farklı bir devirde, farklı bir sosyal şartlar içinde insanın "ben"ini Allah'a denk koydu. Onun eserlerinde isyancılık motifleri yeni bir güç kazandı. Sonraki yıllarda S. Remiev'i örnek alan şairler de az olmadı. Mesela, Ş.Babiç, M.Gafuri, H.Taktaş v.b.

yüzyılın başında Tatar şiirinde geniş yansıma bulmuş, kadınları ve aşkı idealleştirme konusu da, millî bilinç yükselmesini saymadığımızda, Doğu Klasik şiiri geleneklerinin bir devamı olmuştur: Doğu Klasik edebiyatının pek çok ünlü şairin eserleri dünyayı fikir açısından tanıma misalidir. S. Remiev'in eserlerinde de biz, şairin dünya ve hayat hakkındaki felsefî fikirlerini görebiliyoruz.

Tatar şairi Segıyt Remiev'in eserlerini ayrıca İmadeddin Nesimî şiirleri ile kıyaslayarak araştırma, bize S. Remiev'in icadî bağımsızlığını, eserlerinin Tatar ve Dünya edebiyatının yükselişinde aldığı yeri tanımaya iyi bir fırsat vermektedir. Nesimî'nin ve Remiev'in eserlerinde yer alan benzerlikler ile bir arada doğal olarak ciddî farklılıklar da görünmektedir. Bunu anlamak zor değil, çünkü şairler farklı devirlerde, farklı tarihî, millî ve sosyal şartlarda yaşamışlar ve eser vermişlerdir.

Doğu Klasik şiirinin en önlü isimlerinden olan Nesimî Azerbaycan edebiyatı tarihinde felsefî şiirin temelini atmış ve felsefî fikir ve yüksek sanat örneği olan şiirleri ile Yakın ve Ortadoğu ülkelerinin edebiyatında da bir uyanışa vesile olmuştur. Nesimî ve onun felsefî şiirlerinin başka bir edebiyata – Tatar edebiyatına, ayrıca S. Remiev'in sanatkârlığına etkisi de tartışılmaz bir gerçektir.

KAYNAKLAR:

Kitaplarda:

- (1993) Türkiye dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi. Azerbaycan Türk Edebiyatı , II: Kültür Bakanlığı, Ankara.
- Bertels, E. (1928) Oçerki İstorii Persidskoy Literaturı,

Leningradskiy Vos-toçnıy İstitut im. A.S.Yenukidze, Leningrad.

– Dadaş-zade, Mamed (1979) Azerbaydjanskaya Literatura, Vısşaya Şkola, Moskva.

– Kandalıy, Gabduljabbar (1988) Şıgırler hem Poemalar, Tatkitneşr., Kazan.

– Kuli-zade, Zumurud (1970) Hurufizm i Yevo Predstaviteli v Azerbaydjane, Elm, Baku.

– Minnegulov, Hatip (1993) Tatarskaya Literatura i Vastoçnaya Klassika, İzdatelstvo Kazanskogo Universiteta, Kazan.

– (1990) Nesimi divanı , Akçağ yayınları, Ankara.

– Remiev, Segıyt (2000) Sızla Künlem! Şıgırler, Tatarstan Kitap Neşriyatı, Kazan.

– (1986) Rodnik Jemçujin. Persidsko-Tadcikskaya Klassiçeskaya Poeziya, Maorif, Duşanbe.

– Sadretdinov, Şeyhi (1973) Segıyt Remiyev İjatı, Kazan Universitetı Neşriyatı, Kazan.

Satıbekova, S. (1975) Gumanizm Al-Farabi, Nauka, Alma-Ata.

Makalelerde :

– Arif, Mamed (1973)«Razum Tvoy Prorok», Bakinskiy Raboçiy, 13 mapra: 4.

– Gali, Möhemmed (1940) “Segıyt Remiev’nen İjat hem Tormış Yulı”, Sovet Edebiyatı, (4): 73-90.

– Ganiyeva, Rezeda (1986) «XX. Yöz Başı Tatar Edebiyatı», Tatar Edebiyatı Tarihi, III: 524.

– Rafili, Mikael (1939) «Oçerki Po İstorii Azerbaydjanskoy Literaturı». Literaturnıy Azerbaydjan, (2): 43.

YAZIŞMA ADRESİ :

Yrd.Doç. Dr. Çulpan ZARİPOVA ÇETİN Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatı Bölümü Fen-Edebiyat Fakültesi

Muğla Üniversitesi MUĞLA

a-mail: chulpancetin@mynet.com Edebiyatı öğreniş